

Tantros vizija dabartinėje Lietuvos kultūroje

Daiva TAMOŠAITYTĖ

Straipsnio objektas – tantros doktrinos samprata, difuzija ir transformacijos. Tikslas – nustatyti tantros sampratos pobūdį lietuviškoje žiniasklaidoje. Istorinis lyginamasis metodas. Išvados: tantra Lietuvoje vaidina pramoginį kultinį-erotinį vaidmenį.

Prasminiai žodžiai: tantra, mitas, joga, Šiva, Šaktė, meilė, aktas, ekstazė

Ižanga

Vienas didžiausių tantros doktrinos specialistų seras Johnas Woodroffe'as rašė: „Ezoteriniai tantros aspektai neabejotinai verti mokslo dėmesio, ypač turint galvoje Vakaruose atgimstančias okultines tradicijas“ (Woodroffe 1978, 78–79). Vykstant galingiems globalizacijos procesams ir plečiantis feministinių bei postkolonijinių studijų tyrimų laukui, kone prieš šimtmetį ištarta išvalga šiandien teisinga labiau nei anuomet. Nuo XX a. vidurio tapusi indologijos tyrimų objektu, tantra, ypač budistinė jos šaka,¹ jau įsitvirtino Vakarų mokslo diskurse. Būtent dėl uždaro disciplinos pobūdžio senosios hindu tantrinės tradicijos tebėra ištirtos daug menkliau. Paslaptingas ir mitais apgaubtas mokymas išsiveržė iš saugaus indologijos glėbio ir tapo vienu ryškiausių eklektinio judėjimo, žinomo Naujojo amžiaus (*New Age*) vardu, ženklų. Kartu su rytiečiais guru ir tantros neofitais hinduistinis mokymas „neotantros“ pavidalu paplito Vakaruose, šia tema pasipylė pseudomokslinės publikacijos, neatpažįstamai iškraipiusios griežto ir sudėtingo mokymo esmę bei principus. Vienas dažniausių netinkamos interpretacijos bruožų yra klaidinga nuostata, jog tantra – tai šventa seksualinė magija ar ceremonias. Tuo tarpu mitologinė ir kosmologinė meilės akto sampratos sudarančios tik nedidelę ir net ne svarbiausią doktrinos dalį. Norėdamas ištaisyti padėtį, žymus indų kultūros tyrinėtojas Georgas Feuersteinas, „Jogos enciklopedijos“ autorius, specialiai vakariečių švietimo tikslais parašė puikų veikalą „Tantra“.² Suvokdamas, jog kai kuriuose vakariečių sluoksniuose „tantra tapo kasdieniu žodžiu“, o ne vieną jų vilioja perspektyva „neurotinius genitalinius impulsus pridengti dvasiniais apdariais“, mat visais laikais ir visuose kraštuose buvę žmonių, kurie, „vadovaudamiesi melagingais tikslais, prisiplakdavo prie tantrinių draugijų“ (Фейерштейн 2002, 383), mokslininkas išdėsto esminius hinduistinės tantros principus, remdamasis autentiškais tantrų tekstais bei savo paties trisdešimt penkerių

metų jogos praktikos patyrimu. Kaip ir daugelis kitų indologų, jis apgailestauja, jog informacijos amžiuje, kada viskas, taip pat literatūra apie anksčiau įslaptintas dvasines praktikas, tampa prieinama nepasiruošusiems ir reikalo neišmanantiems žmonėms, tos praktikos ir mokymai visiškai profanuojami ir nusmukdomi iki pornografijos lygio. Tokiu būdu netikri tantrikai, prisidengdami neva autentiškomis iniciacijomis, tiesiog propaguoja sau rūpimas pažiūras. Netgi tuo atveju, kai su vakariečiais dirba tikrai geri mokytojai, ne visada pavyksta perduoti mokymą dėl vienos ypač išsiskynusios psichologinės ypatybės – individualizmo, neleidžiančio pripažinti mokytojo viršenybės ir paklusnumo jam (ten pat, 304–385).

Tačiau tantrinių mokymų esamybė Vakaruose, jų paplitimas visuomenėje – seniai įvykęs faktas. Ne išimtis ir Lietuva. Maždaug nuo 1995 metų krašte veikia Mečislovo Vrubliausko vadovaujamas „Ošo *Odžas* meditacijos centras“, jo pavyzdžiu susikūrė daugelis kitų, kurie leidžia verstines knygas apie tantrą, turi savo tinklalapius, kviečiasi tantros mokytojus skaityti paskaitų, veda praktinius užsiėmimus bei kitaip populiariai savo idėjas. Rytai ir apskritai joga – o tantra suvokiama kaip viena iš jogos atšakų – Lietuvoje jau seniai tapo madinga ir pelninga kultūros, taip pat populiariosios, forma, verta nuodugnesnio tyrimo. Šiame straipsnyje tik glaustai aptarsime kai kurių pagrindinių tantros principų „lietuvišką interpretaciją“, pamėginsime dekonstruoti „kalifornietiškos tantros“ mitą ir pasiūlyti alternatyvią prieigą prie vieno archajiškiausių hinduizmo mitų – sakralinio Šivos ir Šaktės meilės akto.

Erotinis tantrinių dievybių mitografijos aspektas

Tantrose, arba šventuose tekstuose, skirtuose „žinojimui ugdyti“, minimos penkios tantros tradicijos, kilusios iš penkių Šivos veidų. Šaktų tradicijoje dievas Šiva ir jo begalinė kuriamoji energija *śakti* – tai du pirmąkart kosminiai principai, iš kurių antrasis radosi Šivai suvokus save patį *vimarśoje*, reflektatyvioje sąmonėje; tada pirminis Vienis skilo į dvi dalis, iš kurių paskui atsirado visa kosmoso įvairovė. Kosminių vyriškojo ir moteriškojo pradų – Šivos ir personifikuotos jo kūrybinės energijos Šaktės – susiliejimas kartoja kosmoso sukūrimo aktą ir sykiu atkuria nedalų transcendentinį absoliutą (*Brahmaną*), nes Šiva hindu mitologijoje tuo pat metu yra ir pasyvus asketas,³ ir *Kāmeśvara*, meilės dievas, paniręs ekstazėn savo žmonos Parvatės glėbyje. Priklausomai

nuo tradicijos ir regiono, Šivos pora, atitinkama jo Šaktės apraiška, gali būti vadinama įvairiais vardais: *Lalitā, Umā, Caṇḍī, Jogeśvarī, Durgā, Kālī, Chinnamāsta* ir daugeliu kitų. Tantrinė tradicija nuo šaktų, ortodoksalaus hinduizmo, taip pat šaivų (šivaitų) bei vaišnavų (višnuitų) doktrinų skiriasi tuo, kad garbina Šaktę kaip savarankišką, nepriklausomą nuo vyriškojo porininko, dievybę. Ne tik puranose, bet ir tantrose karaliauja galingos mitinės deivės, taip pat dieviškoji Motina, Didžioji Deivė, pagimdžiusi Visatą, keturiomis pagrindinėmis savo apraiškomis: *Mahāsarasvatī, Mahākālī, Mahālakṣmī* ir *Maheśvarī*.

Psichologinis tradicijų androcentrizmas arba ginocentrizmas lemia ir atitinkamą mitologijos bei ikonografijos aiškinimą. Pastaruoju metu suklestėjus feministinei indologijai, kritiškai peržiūrimi, perinterpretuojami tradiciniai tekstai, kuriuos „vyrai rašė vyrams“. ⁴ Šiuo atžvilgiu daugiausia interpretacijų teikia „baisiosios“, nepriklausomos dievybės, tokios kaip Durga, Kali, Činamasta bei Tara: jų visagalybės, kad ir kaip žiūrėti, nugintyti neįmanoma. Motina Kali – viena įtakingiausių ir labiausiai visoje Indijoje garbinamų dievybių. Siaubą keliantis jos įvaizdis irgi aiškinamas dvejopai: ir kaip Motinos, ir kaip Mylimosios. Tai arba vaisingumą, gerovę, norų išsipildymą garantuojanti globėja, arba geismus bei prisirišimą prie pasaulio kardu nukertanti ir Šivą iš mirties sąstingio erotiškai prikelianti meilės deivė.

Mitologines Kali funkcijas bei įvaizdį vėliau papildė komentarai, kurie, pasak Jeffrey Kripalo, įtikinamai atskleidžia vyriškame požiūryje į moteris deives slypinčias frustracijas. ⁵ Tačiau jokio ginofobijos šešėlio nerasime įstabiuose puranų tekstuose, pasakojančiuose („Markandėja puranoje“), kaip iš Durgos kaktos radosi ištūžusi Kali, juoda, nuoga, su kaukolių girlianda ant kaklo ir nukirstų plaštakų diržu per juosmenį, triakė, keturrankė, su iškištu kruvinu liežuvio. Ji nugali demonus Šumbhą bei Nišumbhą ir patį Raktabydžą, nulaižiusi nuo savo kardo jo kraują, kad demonas nebegalėtų vėl pakilti gyvas iš kiekvieno žemės nukritusio kraujo lašo. Šis Kali aspektas – grynai tantrinis, nors tantras praktikoje sutinkamas ir jos kaip Mergelės bei Motinos garbinimas, tik daug rečiau.

Kaip žinoma, ikonografijoje dievas Šiva ir jo Šaktė (Kali) vaizduojami gana nepadoriai: ji stovi ant jo nuoga, įrėmusi koją jam į krūtinę arba primynusi bambą, o jis guli „šavos“ (lavono) pozoje su erekcijos būklėje esančiu „lingamu“. Toks ryškus erotinis įvaizdis žadino įvairių amžių ir kraštų žmonių vaizduotę. Tantrėje ir jai artimose kitų religijų mistinėse doktrinosose esama sakralinės meilės mito, tik ne visos tantrinės tradicijos šį dieviškos meilės aktą suvokia kaip perkeltiną į žmonių praktiką. Dažniausiai (išskyrus vamačarą, *vāmācāra*) jo aprašymai traktuojami grynai simboliškai.

Viltis atgaivinti moteriškumo galią, prižadinti savyje deivę (moters atveju) ir išlaisvinti savo libido (vyro atveju) lėmė tantrinio mito populiarumą ir Lietuvoje.

Lietuviška tantras versija: pseudokultas ar perspektyvi vizija?

Knygoje „Šiuolaikinis religingumas“ rašoma: „Sekso tema nesvetima ir autentiškoms rytietiškomis tradicijoms. Ir vis dėlto Ošo panseksualizmas pribloškia savo agresyvumu, kurį būtų galima sulyginti su S. Freudo vėlyvųjų darbų nuostatomis. Jei visa gamta, visas kosmosas yra erotizuojamas, o žmogus suvokiamas kaip tos pulsuojančios kosminės energijos dalis, tai jo individualumą, savęs kaip asmens suvokimą sėkmingiausiai galima sugriauti, išlaisvinant gaivališką sekso jėgą“ (Peškaitis, Glodenis 2000, 138). Tai labai teisinga išvada, turint galvoje pačių ošininkų pasisakymus. Centro vadovas M. Vrubliauskas interviu teigia: „Manau, kad mes šiuo metu esame seksualinės revoliucijos sukuryje, eigoje, pačiame jos procese“ (Vozbutaitė 1995). Nebūtina nuolat lankytis panašiose įstaigose, idant įsitikintumei, kaip funkcionuoja iš svetur perimtos „meilės“ doktrinos. Pakanka ištirti steigėjų ir sekėjų viešai deklaruojamas tiesas ir susipažinti su jų šaltiniu. Šio centro atveju akivaizdu, kad neotantriko Šri Radžnešo (*Sri Rajneesh*) įkurto tarptautinio „ateities religijos“ judėjimo kryptis nepasikeitė, įdiegus ją mūsų šalyje. Lietuviškas „Ošo“, „Meilės magijos“ ir panašių institucijų variantas – tai pavėlavusi sekso revoliucija, kuriai pradžia padarė XX a. šeštojo–septintojo dešimtmečio populiariosios kultūros žvaigždžių judėjimas Amerikoje, o šį įkvėpė tokių autorių kaip Mircea Eliade bei Josephas Campbellas rašiniai apie tantrą. Tai, ką viešai darė Džimis Hendriksas (*Jimi Hendrix*), gitarą išpaišęs jantromis, arba Mikas Džageris (*Mick Jagger*), nusifilmavęs psichodeliniame filme „Tantra“, taip pat „The Beatles“, keliavę Indijon nušvitimo viešose sesijose su Maharišiu (*Maharishi Mahesh Yogi*, 1917-01-12 – 2008-02-05), dešimto dešimtmečio Lietuvoje darė tokios kultinės jaunimo figūros kaip Linas Karalius (Ezopas), dainininkė Sati arba populiari rašytoja Jurga Ivanauskaitė, kurios neotantrinė motyvacija tiek kūryboje, tiek gyvenime buvo itin stipriai išreikšta. Tantra tapo „ekstazės kultu“, o vyraujančiu siekiu – laisvas seksas, malonumas, džiaugsmas ir mėgavimasis jutimais. Pasak Hugho B. Urbano, tradicinės tantras *pavojinga jėga* ir *slaptumas*, „kalifornietiškojoje tantrėje“ virto *sveiku pasitenkinimu* ir *išlaisvintu atvirumu* (Urban 2007, 205). H. Urbanas nemano, jog vakarietiška populiarioji tantras forma yra itin ydinga – ji esą tiesiog skirtingomis istorinėmis sąlygomis kitaip interpretuojama. Pagaliau iš tikrųjų reikia pripažinti, kad natūralių žmogaus jausmų ir poreikių viktorijietiško stiliaus varžymas, intymių santykių demonizavimas ir atitinkama moralinė veidmainystė anaipol neskatina sveiko gyvenimo būdo, neugdo pozityvaus požiūrio į gyvenimą ir neišsprendžia dvasinio tobulėjimo problemos, o veikiau tik sukelia lytines neurozes. Suprantama, šventeiviškumo priešingybė – visiškas instinktų atpalaidavimas ir net primygtinis kultivavimas – šių problemų juo labiau neišsprendžia.

Kontrakultūrinės revoliucijos padarinys Amerikoje buvo ne tik tokios skandalingos grupės kaip Pierre'o Bernardo „Tantras Ordinas“ arba Aleistero Crowley ir jo sekėjų juodosios „sekso magijos“ ritualinė draugija, bet ir guru iš Indijos bei Tibeto importavimas. Ošo-Radžnešas, Čiogjamas Trungpa (*Chögyam Trungpa*), Svamis Muktananda – tai tik keli ryškiausi tantras adeptai, paskleidę ir įtvirtinę Vakaruose skirtingas mokymo prieigas. Nepaisant neginčytinų privalumų, prieinamumas devalvavo praktika, nes pritraukė visai žalią jaunimą, hipius ir tiesiog paprastus žmones, kurie tikėjosi stebuklo per vieną dieną. „Kalifornietiškoji tantra“ – tai tantra vartotojų visuomenei. Ši visuomenė nelinkusi gilintis į dalyko esmę, bet tikisi greito ir malonaus rezultato, greito ir gero pelno visose gyvenimo srityse, taip pat ir dvasinėje. Akivaizdu, jog tantra pati savaime čia niekuo dėta: Vakarų „seksualinės revoliucijos“ laikais joje tiesiog buvo išvelgta tai, kas norėta, o paskui tai įgavo nenormalias proporcijas ir peraugo į reiškinių, su savo šaltiniu išvis nebeturintį, be pavadinimo, nieko bendra. Tantra kaip „dvasinis seksas“ tėra suinteresuotų individų sukurtas mitas, ir jau vien dėl to, kad yra suinterasuoti, jie yra vedami priešingų autentiškam mokymui paskatų ir išvis negali būti laikomi tantrikais, tantrinės jogos praktikais ir juo labiau – teoretikais ar mokytojais.

Lietuvoje praktikuojantieji tantrą irgi remiasi mokytojų autoritetais. Meditacijos centro bei leidyklos „Meilės kelias“ įkūrėja ir savininkė Danutė Vilionytė kviečiasi į Lietuvą savo mokytoją londonietę Mahasatva Ma Ananda Saritą, kurios mokymo gaires pristato savo tinklalapyje. „Žmonės ateina į tantrą dėl įvairiausių priežasčių, nuo santykių ir seksualinių problemų iki gilaus dvasinio troškulio, – sako Sarita. – Tantra yra pagrindas, kelias suvokimui visuose lygmenyse pažadinti. Mes galime eiti šiuo keliu, nepriklausomai nuo to, kur esame dabar, panaudoti dabartinę būseną kaip trampliną į savo laivės, *ekstazės* potencialo atskleidimą... Dvi pagrindinės dabar egzistuojančios jos tėkmės – mirties ir sekso meditacijas naudojantys tantriniai mokymai. Iš šių dviejų tėkmių atsirado kitos, perėmusios tų šalių, kuriose yra praktikuojamos, bruožus“ (kursyvas mano).⁶ Nors ši „atnaujintos Tantras“, kaip skelbia tekstas, mokytoja pripažįsta, kad „sekso metodikos tėra keli iš šivaistinės tantras kelių, kurių esama 112“, tai, kad ji 26 metus praleido Indijoje studijuodama savo dvasinio guru Ošo mokymą, ir tai, kad drauge su savo partneriu Swami Anand Geho parašė tokias knygas kaip „Tantrinė meilė“ bei „Tantrinis seksas“, atskleidžia aiškiai Anglijoje esančios „Prabudimo mokyklos“, kurios įkūrėjai ir vadovai jiedu yra, kryptį. Tantras paslapčių jie moko jau daugiau nei dešimt metų, o tos paslaptys – tai vis ta pati „ekstazė“, kuri jau tapo šio „kalifornietiškojo“ mito pagrindu ir idealu. Šioje vietoje sunku neprisiminti ir kvaišalų – tablečių *Ecstasy*, taigi „Ekstazė“, populiariojoje *underground* o kultūroje suvaidinusi savo vaidmenį ir aiškiai susijusi su „ekstazės kultūra“, kurios dalis, kaip matyti, yra ir „tantrinis seksas“.

„Tradicio sekso metu mes energiją prarandame, tantrinės meilės metu – užsipildome... Seksas? Oi, ne. Nesakau, kad tai blogai. Tačiau žinodama, kad galiu patirti dešimtis kartų stipresnį jausmą, propaguoju tik tantrinę meilę... Džiaugiuosi, kad terminas 'tantra' Lietuvoje dar nėra iškreiptas. Kai kuriose Vakarų šalyse, Rusijoje tai siejama su orgijomis... Mes žmonių neišnaudojame, o padedame transformuoti seksualinę energiją... Pamenu, kai pirmą kartą tai pajutau, išsigandau, galvojau, kad to nuostabaus jausmo neišversiu. Tai – tarsi nukratanti elektra. Tai vadinu '220', – interviu teigia D. Vilionytė (Sėlenis 2006). Pati centro įkūrėja irgi turi partnerį, keturiolika metų vyresnį britų dailininką, su kuriuo pasimato kas keleri metai (abu bendrauja kaip Sarani ir Santošas, matyt, tai tantriniai vardai, gauti per iniciaciją). Tai dar vienas aspektas – ne santuoka, bet partnerystė – kuris labiau pritiktų seksologijos sričiai arba meilės menui nei dvasinei praktikai. Galima tarti, kad kai kurie praktikantai mano, jog tantra – tai tiesiog savita, smarkiai pagerinta „Kamasutros“ versija. O tai iš esmės dvi skirtingos veiklos rūšys.

2008 metais leidykla „Meilės kelias“ išleido verstinę knygą „Tantra: Aukščiausias suvokimas“. Tai spontaniški Ošo pokalbiai apie tantras kelią. Interneto reklamoje pateikiamos ištraukos iš pokalbių, štai viena jų: „Meilėje jūs neegzistuojate, kito taip pat nėra: tik tada abu staiga išnykstate. Tas pats vyksta ir Mahamudroje.⁷ Mahamudra – tai visa apimantis *dvasinis orgazmas*, susiliejęs su visa egzistencija. Todėl tantrėje [...] gilus ryšys, dviejų mylimųjų *ekstazės* paženklintas ryšys taip pat vadinamas Mahamudra, o į gilią *ekstazės* būseną panirę du mylimieji yra vaizduojami tantrinėse šventyklose ir tantrinėse knygose. Tai tapo pasiekto *orgazmo* simboliu“ (kursyvas mano).⁸ Vėl skaitome tuos pačius esminius žodžius: „dvasinis orgazmas“, „ekstazė“. Nors Ošo peikia seksą kaip meilės negalią, vis dėlto jis vartoja aiškiai seksistinę kalbą.⁹ Ta pati leidykla 2005 metais buvo išleidusi kitą knygą, „Tantra: vakariečio išventinimas į absoliučios meilės slėpinius“. Jos autorius Danielis Odieris irgi teigia, jog „tantrizmas – tai mistinis kelias, kuris veda už žmogiškosios vaizduotės ribų, kelias,

kuriame *ekstazė* tampa galingesnė už seksualinį patyrimą. Šiame kelyje tikroji dievybės prigimtis yra absoliuti meilė“ (kursyvas mano).¹⁰ Erotiniame kontekste lieka neaišku, kas gi ta absoliuti meilė. Vis dėlto iš anksto negalima atmesti, kad 2005 metais įregistruotas Ošo centras Lietuvoje padės žmonėms spręsti su intymiu gyvenimu susijusias psichologines problemas.

Kai kurie Lietuvos (Kauno) tantrikai ritualų metu kreipiasi į lietuvių meilės deivę Mildą. Tai – mėginimas tantrą susieti su sava mitologija. Šiuo atveju indų Kali pakeičia lietuvių deivę, kurios šventė – meilės diena – šiuo metu švenčiama gegužės 13 dieną. „Nereikia pasiduoti susiformavusiam stereotipui, kad lietuviai – santūri ir drovi tauta. Kiek erotizmo yra lietuvių liaudies dainose!“¹¹ Šitokiais ir panašiais žodžiais jaunimas Lietuvoje mėgina „rekonstruoti“ protėvių paveldą ir į bendravimo kultūrą įnešti daugiau meilės ir laisvės. Internetu galima surasti su deive Milda irgi susieto paparčio žiedo mito populiarią versiją.¹² Spaudoje deivės Mildos šventė nepraleidžiama.¹³

Apibendrinant apie tantrą Lietuvoje galima pasakyti, jog šią discipliną žmonės sieja su viskuo, kas jiems aktualiausia. J. Ivanauskaitė rašė: „Rytuose mistiniam priešybų sujungimui, pirmapradžiam vyro ir moters susijungimui naudojama tantras praktika, tačiau tai yra religinis ritualas, o ne erotinis žaidimas, kaip nūnai bandoma pateikti kai kuriuose vakarietiškuose leidiniuose. Tantras tekstuose nuolat pabrėžiama, kad slaptosios meilės apeigos kaip tik ir yra būdas kosminiam ilgesiui numalšinti. Ne tik tantrizmas, bet visos religijos, slaptosios doktrinos ir ezoterinės teorijos būtent ir bando numalšinti tą kosminį pirmapradės darnos ilgesį. Ir visi tikėjimai nuolat akcentuoja meilės svarbą. Bet toji meilė privalo būti ne egoistinė, o peržengusi siauras savanaudiškumo ribas. Tai sunkiai pasiekama, bet taip mylint tikriausiai ilgesys praeina“.¹⁴

Vadinasi, galima sakyti, kad laisvės ir meilės, sveikų ir sudvasintų jos formų ilgesys šiuolaikinį lietuvių verčia ieškoti išečių naujuose, taip pat ir iš Rytų ateinančiuose mokymuose. Tantra yra viena iš alternatyvių joginės praktikos vizijų, ir nepaisant kai kuriais atvejais akivaizdaus pseudoreliginio jos turinio, tatau yra dabartinės populiariosios kultūros reiškiny, kuris turi tendenciją plėstis ir vežėti. Jeigu kulto adeptai remsis uoliu autentiškų tantrų raštų ir jų vertimų studijavimu, o ne pasiduos „kalifornietiškosios tantras“ mitui ir rengs egzotiškus „tantras“ vakarėlius, kuriuose bus geriamas „egzotiškas tantras energijos gėrimas“,¹⁵ – tuomet bus galima kalbėti nebe apie vartotojišką ir bet kuria kaina pelno siekiančią malonumų industriją, o apie teisingai įsisavinamus dvasinės doktrinos pagrindus ir apie tikrą, ne parodomąją tantras praktiką.

Kodėl XXI amžiuje „ekstazės kultas“ nebeveikia?

Ne vienas indologas į tantrą žvelgia kaip į džiugų pažadą „tamos amžiuje“. Galimybė individualiai pasiekti nušviti-

ma, arba vienybę su dvasine Patybe, kultivuojant vidines šaktės galias, yra svarbi tobulėjimo gairė, o pati koncepcija patikrinta šimtmečių praktikos ir suprantama šiuolaikiniam žmogui. Tai ypač aktualu moteriai, nes praktikuojantis tantrikas (*sādhaka*) pasišvenčia jai kaip deivei, savo šaktei, begalinei energijai savyje, taigi dievišką kūrybinę galią garbina ir įkūnytą moteryje, ir pasireiškiančią savyje, tačiau dvasinis mokytojas šiuo atveju yra moteris. O moteris jogė tiesiog yra šaktės įsikūnijimas, ir dvasinei realizacijai pasiekti jai iš esmės nė nereikia partnerio.

Nuo kitų dvasinių kelių tantra skiriasi nuostata neatmesti nieko, kas konservatyvių bei ortodoksalių religinių mokymų draudžiama, neišskiriant nė seksualumo, o pagarba moteriai kaip dievybei geriausiai išryškėja kaip tik šventoje lytinėje sueityje (*maithuna*). „Tačiau sakramentinis lytinis aktas, nors tam tikroms tantrinėms mokykloms svarbus, apskritai aspiranto sadhanoje užima labai nežymią vietą“ (Sherma 2000, 42–43). Visą kitą užsiėmimų laiką tantrikas atlieka kvėpavimo ir kitokių pratimų (*prāṇāyāma*, *āsana*, *mudrā*), mokosi sutelkti dėmesį (*ekagrata*), tarti mantras (*japa*), vizualizuoti ir įvairių kitų meditacijos formų.

Maithuna – tai ne paprastas lytinis aktas, bet naujos kokybės energetikos kūrimas, sužadinus psichofizinę energiją *kuṇḍalinī*. Jos užduotis – joku būdu ne orgazmas, bet vadinamojo subtiliojo kūno centrų (*cakra*) ir juos jungiančių latakų (*nāḍī*) išvalymas nuo karmos taršalų – ir tik tam, kad, kundalinei užsirangius į aukščiausią, viršugalvio čakrą, mitologine kalba – Šaktei susijungus su Šiva, būtų pasiektas nušvitimas ir išsilaisvinimas, kuris kartu yra dieviška būties palaima (*ānanda*). Ši – dvasinė – ekstazė su kokių nors instinktų patenkinimu išvis neturi nieko bendra, nes yra ne juslinės prigimtys. Tai yra aukščiausias tikslas, kurį pasiekia tik nedaugelis; kiti tik siekia šio tikslo, dažnai visą gyvenimą, save visokeriopai ugdydami.

Tantrikai į žmogaus jausmų pasaulį žvelgia pozityviai ir nieko neatmeta, tačiau meilės aktą jie pasitelkia tik kaip priemonę būties nedualumui suvokti; jie nepraranda sąmoningumo ir neišleidžia iš akių galutinio tikslo. Vidinė askezė (*tyāga*) bei pasiekta indiferentiško neprisirišimo būklė (*samatā*) leidžia patirti ne tiek patį akto teikiamą juslinį pasitenkinimą, kiek jo sukeliama erotinį katarsį (*śṛṅgāra rasa*). Maithunos pagrindas – vaginos garbinimo apeiga (*yonī-puja*) – atliekama taip kruopščiai ir smulkmeniškai, kad neinicijuotam žmogui ji ne tik nieko nereiškia, bet ir neveda prie sakralumo. Dar daugiau: reikiamo dvasinio lygmens nepasiekusiajam dalyvavimas tantras ritualuose gali padaryti nepataisomą žalą. Apie tai perspėjama beveik visuose traktatuose. Tad jei guru kalba palyginimais, jie ir tėra palyginimai, o ne pažodžiui suprastini pamokymai. Jeigu Ošo sako, kad nušvitimo būklėje patiriama dangiška palaima yra *kaip* lytinė ekstazė, tai jo palyginimą reikia suprasti tik retoriškai, antraip nusmunkama į pavojingą

dvasinį materializmą. Vienoje iš autoritetingiausių tantrų, *Kulārṇava Tantra* (2.117), sakoma: „Jei išsilaisvinimą galima būtų pasiekti vien santykiuojant su šakte [moterimi], tai visos gyvos būtybės pasaulyje būtų išsilaisvinusios vien santykiaudamos su patelėmis“. Pasak kito žinomo tradicinio teksto, *Śata-patha-brahmana*, žmogus tampa tuo, kam lenkiasi (X.5.2.20). Iš tikrųjų tai net nepalyginami dalykai, nes juslinis pasitenkinimas tėra trumpalaikis ir iš esmės nepasotinamas, o dvasinis patyrimas – negrižtamas, transformuojantis ir transcenduojantis, jis suteikia šiame pasaulyje ramybę ir nuskaidrina žvilgsnį.

Pasak M. Eliade's, liturgija yra „ano laiko“ prisiminimas ir reaktualizacija (Eliade 1996, 26). Panašiai tantrinės apeigos yra mitinio Šivos ir Šaktės susijungimo atkartojimas, ir Indijoje šis atkartojimas nuolat vyksta dėl to, kad milijonai tikinčiųjų remiasi nenutrūkstama religine perdava, nutįstančia per tūkstantmečius. „Anuo laiku“ tebegyvena ištisos bendruomenės, kuriose dievybių garbinimo ritualų laikomasi „nuo amžių amžinųjų“. Kitur, ypač tose kultūrose, kurios patyrė stipresnį imperialistinį „valymą“, apie tradicinę liturgiją galima kalbėti tik siauro, todėl didžiai sąlygiško ir marginalaus kulto ribose.

Ką gi tad gali „prisiminti“, Eliade's prasme, šiuolaikinis modernus lietuvis, gyvenantis ne tęstinėje tradicijoje, bet horizontaliame, tolydžio plokštėjančiame laike? Jo padėti nebent paaiškintų hindų „keturių amžių“ koncepcija, apie kurią M. Eliade sakė: „Galima išvėlgti soteriologinę kalijugos paskirtį ir privilegijas, kurias mums suteikia sutemų ir katastrofų istorija – galime ištrūkti iš kosminės vergijos. Taigi indų keturių amžių istorija yra padrašinanti ir paguodžianti istorijos bauginamam žmogui“ (Eliade 1996, 109–110).

Hindų pasaulėžiūra remiasi cikliniu žmonijos raidos modeliu, pradedant Aukso ir baigiant Geležies amžiumi, po kurio pasaulį ištinka kosminė katastrofa, o paskui vėl eina naujas Aukso amžius. Savo ruožtu, Aukso amžiaus ilgesys reiškia viltį ištrūkti iš desakralizuoto Geležies amžiaus vergijos. Įdomu, jog šių amžių (*yuga*) pavadinimai sutampa su indų mėgstamo žaidimo kauliukais terminais: *krta*, arba *satya*, – tai „sėkmingas metimas“; *tretā* – trys taškai; *dvāpara* – du, o *kali* – vienas taškas bei logiškas pralaimėjimas. Tantriose, kurios kartais pavadinamos penktąja Veda, Aukso amžius (*satya-yuga*) minimas kaip visiškos darnos laikai, kai žmonės prilygo dievams. Sulig kitu amžiumi (*tretā-yuga*) žmonės ėmė prarasti dvasingumą, tad jų pasigailėjęs Šiva pasauliui maloningai dovanojo tadinčius mokymus (*smṛti*, pažodžiui „prisiminimas“), kurie senovės išmintį padėjo grąžinti į gyvenimą. Tokia tad yra *prisiminimo* dovana – kai užmirštos, bet sieloje tebeglūdinčios žinios prisimenamos ir iškart atpažįstamos kaip tiesa. Tačiau sutemos vis tirštėjo, ir žmogus niro vis giliau į užmarštį, nebesivadovavo nė tradicijomis, o tik gausino nelaimės ir sielvartą. Pasidėjo trečiasis amžius,

dvāpara-yuga, kai žmonės prarado net ir tą gyvenimo darną, kurią teikia įstatymas (*dharma*). Šiva ir šįsyk pasigailėjo žmonijos: suteikė kitus religinius tekstus bei dvasinius mokymus. Sulig ketvirtuoju, tamsos amžiumi (*kali-yuga*), kuriame mes kaip tik ir gyvename, dieviškoji darna galutinai prarandama. Nebe kažin ką bereiškia ir šventraščiai... Dabar šis amžius dar tik įsibėgėja,¹⁶ ir tęsis jis maždaug 360 000 metų. Kiti šaltiniai mini 432 000 metų. Pagal ciklinę laiko sampratą, nėra jokios vilties, kad reikalai pagerėtų dar prieš pasaulio pabaigą (*pralaya*). Tačiau Šiva dar kartą pasigailėjo žmonijos ir suteikė jai tantrą – kaip būdą dvasiškai išgyventi juodaisiais laikais.

Išpūdingas „keturių amžių“ vaizdinys iš tiesų paguodžia žmogų, priverstą bejėgiškai stebėti neišmanymo, neteisybės ir melo įsigalėjimą visose gyvenimo srityse, neišskiriant nė dvasinės. Suprantama, jog taškai vis tiek skaičiuojami, ir, religingo žmogaus džiaugsmui, kito ciklo pradžioje visiems bus pateiktos sąskaitos. Dvasinis užtemimas šventumo kaip tokio vis dėlto nesunaikina – tik paslepia jį po tamsos kauke. Iškritus kauliukui su vieninteliu tašku, iš šventos erdvės išstumti neotantros ritualai tampa popartu, jei ne juodąja magija. O pasak pačios tantrės, nūnai lieka vienintelis – individualus kelias ir paskutinė Šivos malonė: atsiduoti Šaktei ir leisti jos slapta vedamam į naująjį Aukso amžių, kurį ji, dieviškoji Motina, patyliukais ruošia. O tai galima daryti kad ir paprasčiausiai medituojant ant savo maldų kilimėlio. Vienam arba dviese. Nepamirštant, jog „tamsa niekad neatrodo tokia tiršta, kaip prieš aušrą“.

Išvados

„Galima tvirtai pasakyti – tantra ir joga jau tapo vakarietiškos kultūros dalimi. Tikėkimės, jog tikrų praktikuojujų dėka šis mokslas taps transformuojančia jėga“, – sako G. Feuersteinas (Фейерштейн 2002, 386). Tiesa, jis mano, kad tokia transformacija neprognozuojama, nes, atsižvelgiant į tai, kaip tantra kitados pakito, patekusi į Tibetą, galima tik spėlioti, kas nutiks, jai patekus į šiuolaikinius Vakarus, kurie nuo tradicinės Indijos skiriasi nepalyginti labiau nei senovės Tibetas. G. Feuersteinas užtat daro išvadą, jog „tantra įžengė į visiškai naują vystymosi fazę“ (ten pat, 386).

G. Feuersteiną perfrazuojant, galima pasakyti, jog tantra tapo ir lietuvių kultūros dalimi. Lietuvoje jau bemaž du dešimtmečius veikia ir budistinės tantrės būrelis, savo veiklą grindžiantis rimtesnėmis studijomis,¹⁷ ir kitos jogos mokyklos, kurios „ekstazei“ taip daug dėmesio neskiria. Jų dėmesys sutelktas į naujausius teologinius ir praktinius žmogaus prigimties perkeitimo aspektus. Pagaliau feminizmas papildo indologijos šaką, tyrinėjanti galimybę sugrąžinti į visuomenę moteriškumą, moters vertę ir galią per moteriškųjų dievybių garbinimą.

LITERATŪRA:

- CAMPBELL, J. *The Hero with a Thousand Faces*. Princeton: 1968.
- ELIADE, M. *Amžinojo sugrįžimo mitas*. Vilnius: 1996.
- Is the Goddess a Feminist?* Ed. by Alf Hiltebeitel & Kathleen M. Erndl. New York: New York University Press, 2000.
- KRIPAL, J. J. *Kālī's Child*. Chicago: University of Chicago Press, 1998.
- Kulārṇava Tantra*. Text with English translation by Ram Kumar Rai. Prachya Prakashan. Varanasi: 1983.
- URBAN, H. B. *Tantra*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 2007.
- PEŠKAITIS, A., GLODENIS, D. *Šiuolaikinis religingumas: naujieji judėjimai ir išraiškos formos amžių sandūroje*. Vilnius: Vaga, 2000.
- SĖLENIS, D. Seksą pakeičia meilės tantra. Iš: *Kauno diena*, 2006 11 11 <www.kaunodiena.lt>.
- VOZBUTAITĖ, J. Tantra: sekso ir meilės misterija: Interviu su Lietuvos Ošo „Prem“ meditacijos centro lyderiu Mečislovu Vrubliausku. Iš: *Žmogus*, 1995, Nr. 3.
- WOODROFFE, J. *Shakti and Shākta*. New York: Dover Publications, 1978.
- ФЕЙЕРШТЕЙН, Георг. *Тантра*. Москва, 2002.
8. <http://pigu.lt>.
9. Feministinėje ideologijoje seksistinė laikoma bet kuri kalba, taip pat ir mokslinė, kuri akcentuoja nesusimąžinančią arba neesminę erotinį dalyko aspektą.
10. <http://pigu.lt>.
11. Lietuviška meilės diena. Iš: www.tindirindi.lt 2006 05 12.
12. Dėl meilės deivės Mildos žydi papartis. Iš: <www.zebra.lt> 2008-05-27.
13. Savaitgalį – lietuvių meilės deivės Mildos šventę. Iš: <www.zebra.lt> 2008-05-16; ZUBKAUSKAITĖ, E. Pagoniškoji meilės deivė Milda. Iš: <www.ieva.lt> 2008-02-14 ir pan.
14. IVANAUSKAITĖ, J. Apie ilgesį. Iš: <www.mano.zebra.lt> 2007 10 30.
15. Nauja prekė jaunimui: ant skardinės, kurios ryškiai raudona pakuotė puošia vos pridengti merginos sėdmenys, puikuojasi užrašas: *Exotic Tantra energy drink*.
16. Prasidėjo jis, pagal mitą, maždaug 3102 metais pr.m.e., kai dievas Krišna apleido savo kūniškąjį apvalkalą.
17. Vadžrajanos, arba Deimantinio kelio, budizmo *Karma Kagyu* linijos centras, Vilniaus Zen Centras, Lietuvos Dzogčeno (Namkhai Norbu linijos) bendruomenė ir kt.

NUORODOS:

1. Tatai lėmė Kinijos invazija į Tibetą 1950 metais ir šios šalies vienuolių emigracija į Vakarus, sickiant išsaugoti savo mokymą bei unikalų dvasinį paveldą. Svarbu pažymėti, kad hinduistinė ir budistinė tantra skiriasi pirmiausia teorinio išplėtojimo laipsniu: budizmo vadžrajanos (*vajrayāna*) lamų buvo kruopščiai suformuluota, pakelta į itin aukštą filosofijos lygmenį ir, padedant vakariečiams, išversta į pagrindines Europos kalbas. Tuo tarpu hinduistinės tantras mokyklos daugiausia dėmesio skyrė oraliniam tradicijos perdavimui, tiesioginei mokytojo–mokinio perdavai.
2. FEUERSTEIN, G. *Tantra*. Boston: Shambhala Publications, 1998. Besidomintiems pravartu paskaityti ir kitų autorių vakariečiams skirtus veikalus, pvz.: RELE, V. G. *The Mysterious Kundalini: The Physical Basis of the 'Kundalini (Hatha Yoga)' in Terms of Western Anatomy and Physiology*. Bombay: D. B. Taraporevala Sons, 1950; RADHA, S., Swami. *Kundalini Yoga for the West*. Washington: Timeless Books, 1978; SANELLA, L. *The Kundalini Experience: Psychosis or Transcendence?* Integral Publishing, 1992.
3. Ikonografijoje paprastai vaizduojamas pelenų spalvos ir kaip negyvėlis gulintis ant nugaros. Savo ruožtu asketai Indijoje tepasi kūną pelenais, tuo rodydami, jog yra išsižadėję pasaulio, mat pelenai tradiciškai simbolizuoja visišką aistrų nebuvimą. Taigi Šiva, nužudęs savyje aistrą ir troškimą, įkūnija absoliučiai tyros sąmonės idealą.
4. Žr. Straipsnių rinktinę: *Is the Goddess a Feminist*, 2000.
5. Ten pat, p. 252–255.
6. Tantra: kelionė į sielos ir kūno ekstazę. Iš: <www.meileskelias.lt>
7. *Mahāmudrā*, pažodžiui „Didysis antspaudas“ arba „Didysis ženklas“; savotiškas gnosis, pasiekiamas suvokus proto tuštumą nedualių ir nekonceptualių būdų; mahajanoje ir tantriniame budizme – aukščiausia proto prigimtis (White 2000, 629).

Vision of Tantra in Contemporary Lithuanian Culture

Daiva TAMOŠAITYTĖ

Key words: Tantra, myth, yogic practice, Śiva, Śakti, love, sex, ecstasy.

This article discusses Tantric vision in Lithuania. The author asserts, that at present in the country has been established several centers, like Osho or “Magic of Love”, which propagate sexual ecstasy as a mean to achieve spiritual liberation. She says that this is only the belated sexual revolution of 60s and 70s in America, where Tantra became extremely popular in certain circles and pop-culture. The same processes can be recognized elsewhere in Western countries, including East Europe. But so-called “neo-tantra” is very different from authentic teachings of Hindu and Buddhist Tantra as it is adapted to the needs of consumerist society. In that respect the author discusses erotic features of Śiva-Śakti mythology and describes some alternative, non-sexual ways to conceive the ritual act of *maithuna*. D. Tamošaitytė places the problem of modern Tantric ritual in Hindu cosmogonic context of „four ages“ and underlines the individual efforts, necessary on the way to the tantric goal of divine bliss.

Kultūros, filosofijos ir meno institutas,
Dabartinės Lietuvos kultūros skyrius,
Saltoniškių g. 58, LT-08105, Vilnius, el. p. kfmi@kfmi.lt

Gauta 2008-11-25, įteikta spaudai 2009-12-04